

KONFERENCIA O ŠTRUKTURALIZME A HISTORIZME VO FILOZOFII 20. STOROČIA

EMÍLIA ILLEKOVÁ

Za spolupráce kolégia filozofie a sociológie a filozofických ústavov ČSAV a SAV — najmä ich oddelení dejín filozofie, ako aj Filozofickej fakulty UJEP sa uskutočnila v Brne v dňoch 14. až 16. mája 1968 konferencia o štrukturalizme a historizme vo filozofii 20. storočia. Starostlivosť a pozornosť brnenských hostiteľov naznačovala ich podiel na iniciatíve tohto významného podujatia. Účastníkmi konferencie boli nielen pracovníci filozofie, ale pomerne hojne boli zastúpené aj iné vedné odbory: sociológia, jazykoveda, literárna veda, estetika a história. Je iste satisfakciou pre usporiadateľov, že konferencia sa konala v ovzduší optimistickej nálady jarných dní — jarných nielen v zmysle ročného obdobia, ale najmä v zmysle nových nádejí na ďalší vývin celospoločenského diania u nás. Filozofia takúto renesanciu myslenia a praktického činu už dávnejšie predvídala ako neodmysliteľnú podmienku ďalšieho vývinu u nás a vo vlastnej oblasti svojej teoretickej práce sa o takúto situáciu usilovala. Jedným z výsledkov tohto úsilia je aj zorganizovanie konferencie k tejto problematike, ktorej hodnotenie v minulosti bolo silne deformované a poznačené aj rôznymi mimofilozofickými faktormi.

Program konferencie bol rozdelený do troch tematických častí:

I. (14. 5.) Štruktúra a dialektika,

II. (15. 5.) Štrukturalizmus a historizmus v tradícii českej a slovenskej filozofie vedy a kultúry,

III. (16. 5.) Spor o štrukturalizmus a historizmus v súčasnom marxizme.

Prvý deň bol v znamení referátov prof. dr. J. L. Fischera, akademika Igora Hrušovského, DrSs., a doc. dr. Fr. Kutnara, DrSc. Ak naznačujú už mená referentov, predpoludnie sa venovalo priekopníkom štrukturálnej analýzy u nás. Prof. dr. J. L. Fischer svojou účasťou dokumentoval, že ho z aktívnej filozofickej práce nevyradila ani nepriazeň mocných, ani nežičlivé hodnotenie niektorých kolegov. Vo svojej prednáške: *Skladobná filozofia, štrukturalizmus a dialektika* spojil výklad hlavných princípov svojej koncepcie s osobnou ideovou genézou. Na začiatku svojho vedeckého úsilia vychádza z analýzy spoločenskej krízy kapitalizmu, ktorú podľa jeho názoru charakterizuje istá mechanickosť. V kapitalistickej spoločnosti dominuje kumulatívnosť a z nej vyplývajúca nespojitosť jednotlivých kultúrnych útvarov a častí sociálneho celku. Demokracia vlastná kapitalistickej spoločnosti je atomistická politická demokracia, ktorá nevytvára sociálne jednotiace prvky, ktoré by mohli čeliť hospodárskej a kapitálovej prevahe v tejto spoločnosti. Východisko nachádza v novej orientácii, tzv. skladobnej filozofii. Vývin svojej skladobnej koncepcie vykreslil od jej vytušenia až po relatívne najplnšie rozpracovanie. Na útvary reality treba podľa tejto koncepcie nazerať ako na skladbu zložiek rôzneho počtu, viazaných jednotiacim vzťahom. Pojem štruktúry sa stáva takto dominujúcim vo všetkých vedách aj filozofii. Je bázou kategoriálneho systému. Iba myslenie v týchto štrukturálnych závislostiach a súvislostiach môže čeliť lineárnemu kauzálnemu mysleniu. Perspektívnym odvetvím, podľa názoru prof. Fischera, je všeobecná štruktúrológia so základnými oblasťami problémov všeobecnou reaktológiou, pretože štruktúry možno poznať iba prostredníctvom ich reakcií a všeobecnou limitológiou, lebo vznik a trvanie štruktúr sa viaže na celý rad hraničných podmienok,

limitov. Tento program podal ako výzvu k integrácii našej súčasnej vedy, aby mohla byť kladným prínosom vede zajtrajška.

Akademik I. Hrušovský v referáte *Dialektika štrukturácie a dejiny* predniesol systematický a koncentrovaný výklad dialektiky štrukturácie. Východisko svojho systému vidí v empirickoštruktúrálnej podstate, v pojme adekvátnej modernej etape vedeckého rozvoja, ktorý musí nahradiť metafyzickú podstatu. Výklad štrukturácie treba osnovať na jej špecifických momentoch a podmienkach, ak sa má adekvátne pochopiť vlastná dialektika javu — jeho autogenéza. Špecifický jav musí reagovať na externý podnet svojzákonne. Pritom vnútorná dynamika kvalitatívne vymedzenej oblasti sa nemôže chápať celkom oddelene od vývinovej dialektiky iných sfér objektívnej dialektiky. Takýto postup charakterizuje aj metodológiu dejín filozofie. Ignorovanie vnútorných zákonitostí rozvoja filozofie vedie k redukcii na ideologický epifenomén určitého historického štádia, pričom sa stráca iniciatívna, ontotvorná a anticipačná funkcia vo vývine kultúry. Teda spoluvytvárat spoločenskú realitu môže iba taká filozofia, ktorá nezaprie imanentné zákonitosti svojho vývinu. Teoretické poznanie má nielen postulovať súvislosti ideových výtvorov doby, ale aj genetickoštruktúrálnej rozbor dobových hodnotiacich kritérií a noriem.

Doc. dr. Kutnar analyzoval proces poznania, výkladu a hodnotenia historických skutočností. Tento proces chápe ako jednotu dvoch aspektov: poznanie historického faktu zvonku, v jeho vzťahu k okoliu a poznania znútra, rozbor obsahovej skladby. V prvom prípade ide o vzťah kauzality, v druhom o analýzu vzájomnej súvislosti jednotlivých komponentov o otázky variability a funkcionality časti vcelku. Kauzalita, variabilita a funkcionalita sa nevyklúčujú, ale podporujú a dopĺňujú.

V bohatej diskusii v druhej polovici dňa upútili vystúpenia pracovníkov lingvistiky, ktorých diskusné príspevky na seba v istom zmysle naväzovali a pripomínali systematickú teamovú prácu. Uvedme aspoň diskusný príspevok doc. dr. Fr. Daneša, CSC.

O *základných princípoch pražského lingvistického štrukturalizmu* a prof. dr. Hausenblasa *Štruktúrálnej aspekt výkladu javov v pomere k iným aspektom* (na materiáli semiotických javov). Pozoruhodný bol diskusný príspevok dr. J. Štěpánkovej, ktorá charakterizovala diskusie o štrukturalizme vo Francúzsku. Ako hlavný rozdiel oproti pražskej škole vidí v jednostranných formalistických tendenciách. Ukázala na istú bezvýhodnosť konzekventného štrukturalistického stanoviska, ktoré dostatočne nereflektuje svoje základné pojmy. Dr. J. Kamarýt, CSC., vo svojom diskusnom príspevku obrátil pozornosť na problematiku teórií systémov. Vymedzil základné významy systémovej analýzy: význam empiricko-analytický, logicko-teoretický a analýzu produkcie ľudskej činnosti. Podrobne oboznámil konferenciu so situáciou vo vývoji a diferenciacii Bertalanffyho školy. Doc. dr. P. Materna, CSC., uviedol pohľad logickej sémantiky na štruktúru a uviedol možnosti spolupráce s logikou. Prof. dr. L. Tošenovský, CS., venoval sa rámcovému vymedzeniu dialektickologických princípov koncepcií historizmu a štrukturalizmu. Štruktúrálne analýzy charakterizuje podľa jeho názoru čo najúplnejšia analýza a vyčerpávajúce poznanie elementov. Princíp štrukturácie je spätý s totalitou. Historizmus je síce taktiež spätý s úsilím o totalizáciu, ale sa nemôže priblížiť modelovým štruktúrálnej totalitám. Problém ktorý uviedol, problém vzťahu historizmu a štrukturácie vzbudil záujem a vyjadrilo sa k nemu viacero diskutérov. Veľkú pozornosť vzbudil diskusný príspevok dr. M. Máška na tému *Historizmus a štrukturalizmus z hľadiska vied o Zemi*. Kritizoval istú majorizáciu významu fyziky a uviedol, že je neopodstatnená. Fyzika dostatočne neumožňuje nástup vedy na sledovanie dávno minulých etáp, týkajúcich sa vývinu našej Zeme. Definoval pojem planetaritu ako istú formu aktivity, ktorú nemôže vystihnúť fyzika.

Problematika druhej časti konferencie naväzovala na predchádzajúcu problematiku. Bola venovaná histórii štrukturalizmu a historizmu v našej filozofickej vede a kultúre. Aspekty českej štrukturalistickej školy, jej domácich a zahraničných zdrojov, problematiku formulovania na prelome dvadsiatyh a tridsiatyh rokov rozviedol dr. J. Z u m r, CSc. Doc. J. M a c k ů špecifikoval tento problém na vývoj českej sociológie. Špecifitu problému štrukturalizmu v slovenskej filozofii rozviedla dr. E. V á r o s s o v á, CSc. Všetky uvedené referáty boli hlbokoanalytické a materiálovo bohato fundované. Vymedzili historicky progresívnu úlohu predmetnej koncepcie, ktorej hodnotenie ako je známe, bolo v minulosti dosť jednoznačne negatívne hodnotené. Uvedené referáty boli prínosné práve novým prehodnocovaním významu štrukturalizmu.

V diskusii, ktorá sa postupne premenila z čítania vopred pripravených diskusných príspevkov na skutočnú, živú, a bezprostrednú výmenu názorov, prehlbovala sa diskutovaná problematika o ďalšie aspekty z hľadiska rôznych vedných odborov. Dr. M. Kačer vymedzil niektoré rozdielne pojmy Mukašovského chápania francúzskej školy. Dr. V. K o c h o l DrSc. hovoril o štrukturalizme v literárnej vede. Doc. dr. C h v a t í k, CSc. upútal rozborom filozofických problémov estetického štrukturalizmu.

Napriek vertikálnemu členeniu problematiky, v ktorej sa prechádzalo k stále špeciálnejším problémom, vracali sa diskutéri opätovne k niektorým problémom, najmä k dostatočne nedefinovaným základným pojmom, ktorými narába štrukturalizmus ako: vlastná štruktúra, vzťah tohto pojmu k iným fundamentálnym pojmom filozofie a problematika vzťahu štrukturalizmu a marxistickej filozofie ako celku. Toto zanedbanie v predchádzajúcej diskusii sa kompenzovalo v tretej časti konferencie nazwanej *Spor o štrukturalizmus a historizmus v súčasnom marxizme*. Referentmi tejto problematiky boli doc. dr. L. N o v ý, CSc., ktorý s veľkým zmyslom pre systematičnosť a logickú konzekventnosť analyzoval najmä pojmy historizmus, štrukturalizmus a humanizmus. Referát dr. J. Č e r n é h o, CSc., vynikajúci vysokou kultivovanosťou filozofického jazyka a hlbokým zmyslom pre filozofický obsah, vymedzil vzťah marxistickej dialektiky a fenomenalistického opisu štruktúr. Obidva referáty boli kritickoanalytické a ukazovali jak na nedostatočnosť preceňovania významu štrukturalizmu, tak na nedostatočnosť dogmatického chápania marxizmu.

Iba ťažko sa ukončovala diskusia, v ktorej vystúpil celý rad diskutujúcich, spomeňme aspoň niektoré mená: dr. K a l i v o d a, dr. P e š k o v á, dr. L. S o c h o r. Pre nedostatok miesta nie je možné vymenovať mená všetkých diskutujúcich a uviesť všetky pozoruhodné myšlienky, uplatnené v diskusii. Konfesencia aj za absencie niektorých vopred prihlásených referentov splnila svoje poslanie. Nastolením širokej škály problémov a stanovísk vytvorila sa nová možnosť a predpoklady adekvátnejšej interpretácie tejto základnej filozofickej a vedeckej problematiky. Paralyzovali sa mnohé deformované stanoviská k tejto problematike z minulosti a odôvodnila sa nevyhnutnosť zaradiť štrukturalnú analýzu do marxistickej filozofie.

V záveroch, ktoré prijala konferencia konštatovalo sa, že to bolo prvé stretnutie tohto druhu, ktoré na širokej základni umožnilo konfrontovať hľadiská pracovníkov v odboroch filozofie, sociológie, jazykovedy, literárnej vedy, estetiky a histórie, ktorí pôsobia v Akadémii aj na vysokých školách v českých krajoch i na Slovensku (1). Odporúčalo sa pokračovať v organizácii podobných sympózií, venovaných tejto dôležitej téme.

(2) Odporúčalo sa, aby vedecké kolégium filozofie a sociológie, prípadne iná inštitúcia pripravila koncepciu konferencie, ktorá by sa konala s medzinárodnou účasťou, prípadne by bola dvojstranná, napr. s francúzskymi odborníkmi a ktorá by vyjadrila priekopnícky podiel československej filozofie a vedy pri rozvoji štrukturalizmu.

(3) Konferencia poverila organizátorov zabezpečiť publikovanie referátov a diskusných príspevkov, a to čo najskôr.

Uverejnenú správu treba teda viac chápať ako upozornenie na túto konferenciu, pričom bude možné podrobne sa oboznámiť s obsahom referátov po ich publikovaní.

Účastníci konferencie sa rozhodli poslať pozdravné telegramy prof. dr. R. Jakobsonovi, akad. J. Mukařovskému a akad. B. Havránkovi.

Napokon sa treba pochvalne vyjadriť o dobrej organizačnej práci kolektívu usporiadateľov na čele s doc. dr. L. Novým.